

SZABÓ ENDRE

Benko János százegy éve

Ha a szükség úgy vitte, nemrég még kerékpárra pattant kilencvennégy évesen Benko János, hogy Leszenyéről akár felesége, Kukas Anna szülővárosába, Balassagyarmatra is elkerekezzen. De most már százegy évesen nehezebben mozog. A húsz holdon gazdálkodó édesapja szeretettette meg vele a mezőgazdaságot, és ez a szeretet a napjainkig tart. – *Mikor fogtam az eke szarvát és a fejem felett a pacsirták énekeltek, az még most is az emlékezetemben van, mint ahogy a gyermekkorom, amikor játszottunk az utcán* – meséli életét tágas, szép parasztportáján János bácsi. *Ketten voltunk testvérek, és sajnos az édesanyánk nagyon korán itt hagyott bennünket. A gazdaság és a csonkán maradt család nem maradhatott asszony nélkül. Szerencsére a mostohaanyánk féltően, igaz szeretettel nevelt bennünket. De édesanyám sírjához még most is kijárok, mert igaz a mondás, hogy anya csak egy van.*

Akkoriban felekezeti iskolák voltak és a legközelebbibe, Kiscsalomjára jártam a balassagyarmati Kuturják Géza tanító úr keze alá. Palavessző, palatábla és szivacs, vagy a szegényebbeknek egy kis rongy, ez volt a felszerelésünk, de megtanultuk az alapokat. A jó időben mezítláb jártunk iskolába. Ez még Masaryk idején volt, akinek a politikájával még a nemzetiségek is meg voltak elégedve, mert volt jogunk. Eljött Kékkőbe kíséret nélkül is, szerették a szlovákok, de a magyarok is. Élt a kettős birtokosság és kölcsönösen átjárhattunk a határon, hogy a földjeinket művelhessük – meséli a százegy éves ember. Az általános iskolás évek után az apja mellett dolgozott a földjeiken.

Aztán jött a katonaság. Ezekre az időkre így emlékezik: – *Kékkőn voltam sorozáson. Akkor 178 centi magas és hatvanhat kiló voltam, a cseb doktor azt mondta, csinos buszár lesz belőlem és ennek igen megörültem. Mivel szerettem volna a közelben, Ipolyhágyon maradni, azt mondtam, hogy szlovák vagyok. A cseb katonaoorvos utánanézett és megfedett: – Az iratok szerint magának az anyja magyar. Tőle tanult meg beszélni. Soha ne szé-*

gyellje a nemzetiségét! Elszégellytem magam és ez az intelem máig bennem maradt.

1938 szeptember elsejére megkaptam a behívót az első tüzérségi századhoz Nyugat-Csehországba, de mikor szeptember 24-én mozgósították a lakosságot a Felvidék visszacsatolása miatt, már ki sem küldték a behívóparancsot. Ezt már a magyarok bevonulása után kaptam meg, de már az erdélyi Dés városába szölt. Ott kaptam aknászkéiképzést felszedésből és kutatásból – meséli az élete történetét Benko János, és a házasságának történetéhez érve elfátyolosodik a tekintete. 1941-ben házasodtam meg. Akkoriban minden vasárnap bementünk Balassagyarmatra, a ligetbe, a fiatalok törzshelyére, és ott összeakadt a szemünk Kukas Annával, és az a szem még most is egymásra néz hatvanhat év után. 1941. november 21-én volt az esküvőnk Leszenyén, és mindenki csodálkozott, hogy egy városi lány falubehyre ment férjhez. De bennünk volt az a szémsugár, az egy szeretet, ami vezérli az ember életét.

Háborús idők jártak akkor és azok az évek a férfiak javának a katonaságról szóltak. – *A SAS-behívót 1942. június elsején kaptam meg a tokaji VII-es utászs századhoz, amelynek a parancsnoka Magyar Bálint volt. Két hét után bevagonírozunk Sajószentpéteren, száználcvan lovaskocsi aknával és irány az orosz front. Nyolc nap és nyolc éjjel ment a vonat Gomelig és Brjanszknál kivagonírozunk, de ott már halottak során ugráltunk át a tizenkét mázsa aknával megrakott szekerekkel. Horthy István kormányzóhelyettes kísért benniünket repülővel Sztariszkolig. Saját szememmel láttam, mikor Horthy István a neve napján fölszállt és mikor lezuhant már, csak a füstöt láttuk. A Donnál az utolsó állomásunk Komenka volt, itt ért benniünket az orosz ellentámadás. Imádkoztam az Úristenhez: Kímélted sorsomat! 1943. január 20-án 47 fokos hidegben tüskés drótokat szállítottam a munkaszolgálatosoknak, akik, szegények, akadályokat építettek. Aztán az erős orosz támadás miatt visszavonultunk, de Osztróvnál bekerítették a sereget. Gyenge felszerelésünk volt. Jány Gusztáv, a II. magyar hadsereg parancsnoka repülővel leszállt közénk és hangszórón keresztül szólt hozzánk: – Fiaim! Az Isten áldását kérem rátok! Igyekeztek kitérni, mert minél tovább vártok, az ellenség annál jobban szűkíti a gyűrűjét és itt pusztultok! Fölmentésünkre jött egy német páncélos hadosztály Sztariszkol felől, és azok megkezdték reggel 6-kor a támadást és este 11-ig állandóan lőtték, míg végül nyolc kilométeres rést nyitottak. Én a VII. utászs század irodáját vittem a két lovas szánon és egy román gyerek azt mondta, dobjam le a súlyos páncélszekrényt és mentsük magunkat. Így menekültünk meg. 1943 szeptemberében már tudtuk, hogy leváltottak benniünket és a századparancsnok, Magyar Bálint is biza szeretett volna menni, de mi harmincvolcan nem voltunk leváltva. Mikor el akart szökni, elálltuk az útját, így végül tizenbét hónap után hazajöhettünk az orosz frontról és hazatérhettem a kedves feleségemhez.*

Benko János a család melegében hat hónapig élhetett Leszenyén, aztán újból kapott egy SAS-behívót Tokajba. Debrecen védelmében kellett

volna aknát telepíteni, de közben 1944. október 15-én Horthy kapitulált. – *Akkor én harmadmagammal megszöktem Tokajból, mert már nem akartam ki-menni a frontra. Miskolcon át eljutottunk Losoncig, de innen a sok német miatt nem tudtunk továbbmenni. Kihasználtunk egy légiriadót, amely alatt egy Balassagyarmat felé baladó útépítő század vagonjaiban elbújtunk. Sajnos, a városon kívül a vonat megállt és egy őrszem felfedezett bennünket. Mivel szó nélkül továbbment, már azt hittük, megmenekültünk, mikor egy századparancsnok kíséretében visszatért és kérték a nem létező nyílt parancsunkat. Akkor már Szálasi volt hatalmon. A tiszt megparancsolta, hogy két szakaszvezető őrzetében csukjanak be minket egy vagonba és hadbíróság elé fognak minket állítani. Mikor Balassagyarmat felé értünk és a réseken keresztül láttam a város nevét, azt hittem, megőrülök, hogy itthon kell meghalni, hogy hadbíróság elé állítanak. Mondtam a szakaszvezetőnek: – Szakaszvezető úr! Adjanak le Balassagyarmaton, mert ide valók vagyunk, itt állítsanak hadbíróság elé. Az elment megkérdezni a századparancsnokot, hogy leadhatnak-e a gyarmati nemzetőröknek. Azzal jött vissza, hogy a Szálásra felesküdt katonai készületségnek adnak át bennünket.*

A készütség bevezetett minket a gyarmati állomás őrszobájába, ahol egy szakaszvezető volt a telefon mellett. Az megismert és megkérdezte: – Benko! Mít csináltak maguk? Tudják, mi a sorsuk? – Hát – mondom – gondolom, hadbíróság elé kerülünk. – Tegnap a laktanyában két tereskei katonaszökevényt agyonlőttek – nézett rám sokatmondóan a szakaszvezető. A két ór közül az egyiket a helyére küldte, a másikat a telefonhoz rendelte. – Majd én bekásérem őket a városparancsnokságra – mondta, és elindultunk a kaszárnya felé. A szakaszvezető bevezetett egy szűk utcába és azt mondta: – Benko! Maguk nem tudnak rólam és én se magukról! Tűnjenek el! – Így volt megírva az életem. A nevét sem tudom, máig bálás vagyok neki – bizonygatja százegy évesen Benko János, majd arról beszél, hogy a doni áttörés idején sokáig nem tudtak róla, és a felesége visszament a szüleihez Balassagyarmatra.

A veszély nem múlt el és harmadszorra is behívták a Dunántúlra, Kisbodakra kiképzőnek. – *Ott annyi tetű volt, hogy nem tudtam megmaradni, visszajöttem Mosonmagyaróvárra és jelentettem a századparancsnoknak, hogy én inkább maradnék a századnál vagy inkább kimegyek a frontra. A századparancsnok, Hubay Antal miskolci főszolgabíró azt mondta: – Fiam, már magának nem muszáj ki-menni a frontra, mert maga letöltötte a tizennyolc hónapot és ezért osztottuk be kiképzőnek. Én azt mondtam a századparancsnoknak: – Százados úr! Én bajlandó vagyok kimenni önnel a frontra. 1944 húsvét előtt nagypénteken már harmadszor foglaltunk tüzelőállást Győr védelmében. A rajparancsnok azt mondta az őrmesternek: – Őrmester úr! Ha magyar földön nem tudtuk megvédeni Magyarországot, én akkor tovább nem megyek! Én ezt nagyon megfigyeltem! Félrevonultak megtárgyalni*

a dolgot és aztán elmentek Hubayhoz. Ő azt mondta, hogy a Benkot és egy tényleges katonát küldjék el felvenni a kapcsolatot a rohamtüzérekkel. A Hubay Antal már tudta, hogy nem a rohamtüzérek vannak előttünk, hanem az oroszok. Én akkor még jól beszéltem oroszul. A vállamra adtak egy páncéltörőt és elindultunk a rohamtüzérek felé. A tényleges katona azt mondta: – Benko! Minek visszük ezt a nebész vasat? Tegyük le és majd visszafelé felvesszük! Így is tettük. Mentünk, mentünk és egy hatalmas napraforgótáblában trágyakupacokat láttunk, amelyek közelebről megelevenedtek. Oroszok voltak. Egy ötven év körüli orosz ránk irányította a géppuskát. Mondom a ténylegesnek: – Ne nyúlj a puskához és a gránátokhoz! Mikor a közelébe értünk, köszöntem: – Zdraszujtye! Egy harminc év körüli bórruhás orosz főhadnagy megállt előttünk és azt kérdezte, Bécs felé még milyen erőd van és milyen század tagja vagyok. Mondtam, utászok vagyunk. – Miért robbantották fel a hidat? – kérdezte. Mondtam neki, mi nem robbantottunk, de akik megcsinálták, azok parancsra cselekedtek. Katonák vagyunk. A főhadnagy azt kérdezte tőlem: – A kollégái nem akarnak átjönni? Gondolkodtam, hogy a Hubay Antal talán ezt akarta. Ezért küldött. Nem akarok-e visszamenni – kérdezte a tiszt. – Visszamehetünk – válaszoltam. El akartuk dobni a puskánkat, de a tiszt csak a töltenyeket kérte. Elindultunk volna, de a kollégámat visszatartották. Visszamentem és napnyugat felé átvezettem a szakaszomat. Mikor átértünk hozzájuk, azt mondta nekem az orosz tiszt, hogy kapok egy bumáskát és mehetek hazra az asszonyhoz. De az alatt az éj alatt annyi lett a fogoly, hogy nebész volt a földnek megtartani. Nem engedtek hazra, hanem belágereztek. Elvették az eszünket! Azt mondták, siessünk tábort építeni, mert jönnek bele a németek, de mi lettünk a foghyok. Ez Győrben történt, de olyan rossz sorunk volt, hogy ha a szakácsok kidobták egy csontot, akkor egymást taszigáltuk, hogy egy kis nedvet kiszívjunk belőle. Mikor megszűnt ez a láger, Pestre irányítottak bennünket, és egész úton azon gondolkodtam, hogy én szakácsnak jelentkezem. Így is történt, szakács lettem a Ferenc József lovassági laktanyában, ahol jó sorom lett. Egyszer bejött egy badnagy egy hintóval és embert keresett. Én is fölemeltem a kezem és engem választott. Így! – mondta és fölültetett a bakra, kivitt a ferihegyi repülőterre, ahol lovakat és teheneket gyűjtöttek össze. Kiderült, hogy az orosz őrőség üzletelt a magyar civilekkel és ezért a frontra kerültek. Mi lettünk a váltás. Isten segítségével jó sorunk lett, de nem sokáig, mert kiürítették a lágert és Besszarábiába vitték minket. A táborban huszonegyszer hadifoglyot zsúfoltak össze és naponta tízenkét marhát vágunk egy miskolci mészárosal. A parancsnok megfogta a vállam: – Fiam! Gyere velem, nálam fogsz ebédelni! Én csak egy hadifogoly vagyok. Aki nálunk dolgozik, az eszik! – mondta a parancsnok. Így végül is jó dolgom lett a lágerben.

Mikor hazajöttem a fogságból, már akadályozva volt az átkelés a határon. Akkor már megvolt a lányunk mellett a fiunk is, és a család Balassagyarmaton rekedt az Achim András utca 24-ben. Úgy szöktem át az Ipolyon, télen sokszor sílécen,

*hogy láthassam a gyerekeimet és az asszonyt. Nebéz évek voltak. A feleségem édesapja Kukás András, anyja Török Anna földművesek voltak. Mivel én több mint másfél évig voltam fogságban, a feleségem hazajött Gyarmatra. Mikor a fogságból megjöttem, a párom is visszajött Leszenyére, mert csak levelezhattünk egymással és csak néha kaptunk engedélyt, hogy átjöbessünk a határon. Mikor már jött a hír, hogy a kettősbirtokosság is megszűnik, akkor az apósom az Ipolyon inneni földjeit a feleségemre íratva és így kapta meg az asszony a csehszlovák állampolgárságot. Ez 1956. július 7-én történt és akkortól már Balassagyarmat helyett Ipolyságra járt a lányunk iskolába. A fiunk már itt kezdte az első osztályt – meséli viszontagságos élete történetét János bácsi, aki büszkén mutatja Dobi István elismerő oklevelét, hogy mint balassagyarmati gazda 1948-ban, a kettősbirtokosság idején kiváló termékeket mutatott be az ezüstkalászos gazdatanfolyam kiállításán. Magántermelő volt, amíg tehetett, de ő sem kerülhette el a téesz-szervezőket, akik, mint elismert gazdát, 1959-ben meg akarták győzni, hogy jó világ lesz, olyan, mint ahogy az újság írja Oroszországban. *Nekem nem fontos újságot olvasni, mert én azt a világot átéltem* – mondta némi célzással János bácsi, de hiába tartotta magát, csak alá kellett írni a belépési nyilatkozatot. A leszenyei téesz első három évében négy elnököt fogyasztott el és végül 1963-ban Benko Jánosnak adtak az emberek bizalmat. – *Tízévet évig voltam téeszelnök és elmondhatom, hogy az emberek kemény munkája árán egyre jobban talpra állt a gazdaság. Az elején még egy munkaegység két korona ötven fillért ért, és akkor a cukornak hét korona volt a kilója. Aztán elértük, hogy mindenki havi fizetést vihetett haza. Gyalog jártam a határt, és a magam teljesítményét lemérve olyan normát szabtam, amit el lehetett viselni a mindennapokon.* Benko János hatvan-nyolc éves korában ment nyugdíjba, és azt követően a mai napig teszi a dolgát, rendet tart a portáján, a földjein és ha kellett, nem régen még helyettesítette az evangélikus papot, aki a polgármesterrel együtt a századik születésnapján is köszöntötte. Százegy évvel a háta mögött azt tartja: – *Ez a mostani könnyű világ, jó világ, de kibúlt a szeretet, nincs olyan együttlét, ami régen volt. A történelem forгатagában sok mindenre rá akartak bírni, de soha sem tudták elvenni tőlem a hitemet. Tavaly egyedül maradtam, Anka, kedves, jó feleségem kilencvennégy évesen elszunnyadt* – mondja bánatosan a százegy éves János bácsi. *A közelben lakó fiam családjá, az unokám lát el. Nem maradt már nekem más, csak a Mindenhatóm.**